

Ouders en de loopbaan van hun kind

Onderzoeksrapportage

Annemarie Oomen

Colofon

Titel:
Ouders en de loopbaan van hun kind

Auteur:
Annemarie Oomen

Uitgave:
© APS, Utrecht juni 2010

Druk:
DPP, Houten

Bestellen:
sectoroverstijgend@aps.nl

Zwarte Woud 2 · 3524 SJ · Utrecht / Postbus 85475 · 3508 AL · Utrecht
www.aps.nl

Inhoud

Inleiding	5
-----------	---

Deel I

Hoofdstuk 1	
Ouders als factor in falen en succes van jongeren in het onderwijs	13

Hoofdstuk 2	
Ouderschap, gezin en loopbaanontwikkeling	21

Hoofdstuk 3	
Habitus	29

Deel II

Hoofdstuk 4	
Een stand van zaken	37

Hoofdstuk 5	
School-/ouderbetrokkenheid bij loopbaanafwegingen van hun kind	43

Literatuur	49
------------	----

Inleiding

In Nederland wordt steeds meer aangedrongen op het betrekken van ouders bij studiekeuze, beroepskeuze en loopbaanontwikkeling van jongeren in primair, voortgezet en beroepsonderwijs. Zo ook in het recente advies 'Ouders als Partners' (Onderwijsraad, 2010). Geredeneerd wordt dat ouders, op de achter- en voorgrond, een belangrijke rol spelen bij de afwegingen die leerlingen moeten maken. Ouders moeten hun kind op een adequate manier kunnen ondersteunen. Ook ouderparticipatie vormt een argument om werk te maken van de bijdragen van ouders.

Als het gaat over de wijze van betrekken van ouders, lijkt het merendeel van de onderwijsinstellingen vooral te denken in termen van voorlichting: hoe zit het onderwijs in elkaar; wat kunnen jongeren wel of niet en welke mogelijkheden zijn er? Kortom, een traditionele inrichting zoals wij die kennen van de ouderavond en het oudergesprek. Deze traditionele inrichting komt ook tot uitdrukking in de oudercursussen (bestemd voor allochtone ouders met kinderen die naar het voortgezet onderwijs gaan) die op verschillende plaatsen door buitenschoolse instanties worden aangeboden. Wat recent als lastig wordt ervaren: de ouder kent of neemt zijn rol niet en tegelijk kunnen onderwijsmensen in de school nog niet 'in dialoog' voorlichten (SPV, 2009).

Ouderparticipatie kent in primair, voortgezet en beroepsonderwijs een afnemende invulling. Primair onderwijs maakt een uitvoerig verschil tussen participatie en betrokkenheid. In het voortgezet onderwijs ligt de klemtoon op ouders als voorlichter over zijn of haar eigen beroep. In het beroepsonderwijs raken ouders op de achtergrond als jongeren langzaam aan volwassen worden (Monitor ouderbetrokkenheid: Kans et al., 2009).

Het motief voor mijn onderzoek naar ouders en de loopbanen van hun kinderen, komt voort uit de notie dat ouders impliciete en expliciete aspiraties hebben voor de loopbaan van hun kind. Mijn aanname is dat de aspiraties van ouders een optimale (school)loopbaan van jongeren kunnen hinderen of bevorderen. Optimaal betekent hier: niet uitvallen of falen (zeker niet vroegtijdig); soepel doorstromen; aansluiting vinden op overgangsmomenten en met een passende kwalificatie doorstromen naar het vervolgonderwijs. Het gaat mij om het beïnvloeden van de aspiraties van ouders, opdat ouders hun kinderen kunnen ondersteunen bij studiekeuze, beroepskeuze en loopbaanontwikkeling. Voorlichting speelt een rol bij de term 'beïnvloeden', maar hierbij is meer geëigende methodiek of interventie nodig.

Kader

Niet een theoretisch kader, maar mijn praktijkervaringen met jongeren en hun ouders in scholen voor primair, voortgezet en beroepsonderwijs leiden dit onderzoek. De basis vormt mijn werk sinds de jaren 70 en hoe ik daar naar kijk: empirie door een persoonlijke bril.

Wat zijn mijn observaties van jongeren en loopbaanafwegingen in relatie tot hun ouders?

Onveranderd tijdens al de jaren is de overtuiging van jongeren dat de opleidings- of beroepskeuze die zij maken hun vrije keuze is. Jongeren drukken ontluikende onafhankelijkheid uit en hun beginnende scheiding van hun ouders. Het weerspiegelt ook het Westers culturele ideaal: de vrije individuele keuze.

Onveranderd is ook dat jongeren hun ouders zien als belangrijke vertrouwenspersonen en centrale gesprekspartners. Deze observatie gaat op voor jongeren die beginnen met het oriënteren op keuzen (Wat zijn mijn criteria om naar de verschillende mogelijkheden te gaan kijken?) en voor de uiteindelijke *fine-tuning* (Denk je dat ik het juist heb als ik ...) (Oomen, 2003; 2004).

Wat mij de laatste jaren opvalt, is dat de rol van vertrouwenspersoon en gesprekspartner op loopbaanterrein langer blijft voorzetten dan in het begin van mijn werk het geval was. Ouders vervullen tegenwoordig deze rollen zowel in het (hoger) onderwijs als in het begin van de beroeps carrière.

Het stuit onderwijzers tegen de borst om ouders en jongeren te categoriseren, zoals ik hierna ga doen. Informeel gebeurt het categoriseren in scholen wel. Echter, formeel een groep labelen, een doelgroepbenadering of een groep van extra hulpbronnen voorzien, past niet in de cultuur van Nederlandse onderwijsinstellingen. Dit komt voort uit oprechte zorg van onderwijzers voor alle leerlingen. Iedere leerling en ouder heeft recht op evenveel tijd en aandacht: niemand een streepje voor of tekort doen.

Onveranderd tijdens al de jaren, is mijn observatie dat betrokkenheid van ouders bij de loopbaan van hun kind zich laat categoriseren in:

1. ouders die vol vertrouwen 'hun kind zien doen wat gedaan moet worden' met de verwachting dat hij of zij het haalt;
2. ouders die een bepaald doel voor hun kind voor ogen hebben;
3. ouders die zich zorgen maken over de korte termijn: 'Gaat mijn kind het wel redden dit jaar?';
4. ouders die tijdelijk of langdurig ambivalent en zonder focus zijn en waar het gesprek eerder over hun eigen sores gaat.

Op deze manier is het begrijpelijk dat de schoolinformatie over loopbaankwesties op korte of lange termijn, in welke vorm dan ook, niet altijd in goede aarde valt. Voor een deel van de ouders sluit de informatie aan op hun behoeften en vragen, bij andere ouders niet en gaat ook het aansluitend mentorbezoek en zelfs mentorgesprek langs hen heen.

Veel onderwijzers zijn gericht op het overbrengen van de boodschap van de school en percipiëren de vragen van ouders in dat licht. Ouderbetrokkenheid bij loopbaankwesties wordt afgemeten aan het aantal ouders dat aanwezig is op een ouder(voorlichtings)avond.

Iedere loopbaanbegeleider in een school ervaart in het directe contact met ouders de breedte van de behoeften en vragen van ouders die samenhangen met de vier categorieën ouderbetrokkenheid.

Hier komt het niet uitsluitend aan op de bedrevenheid in gesprekstechniek of dialoog. De ervaring van de loopbaanbegeleider in gesprek met ouders varieert van 'te kort schieten' tot 'een tijdsverspilling'. Bij ouders in de eerste categorie kan hun holistisch perspectief op hun kind mager afsteken tegen de beperkte leerlingblik van een loopbaanbegeleider in een school. Terwijl ouders in de laatste categorie moeten kunnen rekenen op begrip en compassie. Echter, het is nodig om de loopbaancompetenties van jongeren zélf te versterken!

Juist om gesprekken te kunnen voeren met ouders in de twee tussengelegen categorieën, zou meer kennis over de aard en wijze van ouderinvloed nodig zijn én hoe deze ouderinvloed aangewend kan worden voor een positieve ondersteuning van jongeren.

Onderling verschillen scholen sterk in de mate waarin zij de vier oudercategorieën in huis hebben. Een rechtstreekse samenhang met de verschillende onderwijstypen? Ik kom ook gymnasia tegen waar het percentage ambivalente ouders zeer hoog is. Wel voel ik voortdurend een samenhang met de sociaaleconomische status van de ouderpopulatie op een school, de onderwijsachtergrond van de ouders, de mate waarin er thuis met een kind gepraat wordt en de mate waarin jongeren gelegenheid krijgen of nemen om op exploratie uit te gaan.

Aanvankelijk kwam ik uitsluitend ouders met een niet-Nederlandse achtergrond tegen die moeite hadden om het onderwijs en de beroepenwereld in Nederland te begrijpen. Sinds de explosieve groei van studies in beroeps- en hoger onderwijs in de jaren 90, raken ook ouders met een Nederlandse achtergrond, inclusief hoogopgeleide ouders, het spoor bijster en zoeken informatie om hun rol als vertrouwenspersoon en gesprekspartner voor hun kind te kunnen vervullen.

Wat kleurt de informatievraag vanuit enerzijds de categorie van betrokkenheid van ouders met de keuze of loopbaanafwegingen van hun kind en anderzijds de onbekendheid van ouders met het onderwijs en de arbeidsmarkt in Nederland?

Deze vragen brengen mij tot een selectie van vragen en bijbehorende theoretische benaderingen.

Vraagstelling

De centrale vraag is:

Op welke wijze oefenen ouders invloed uit op loopbaansucces van hun kind en wordt hun kind hiermee ondersteund?

Een aantal vragen komen rechtstreeks voort uit mijn praktijk:

1. Wat helpt en hindert jongeren bij de risicovolle overgangsmomenten tussen scholen? Welke factoren dragen bij aan uitval en falen? Worden ouders daarbij ook als een factor gezien?
2. Wat is in de loopbaankunde gebleken over de invloed van ouders op studiekeuze, beroepskeuze en loopbaanontwikkeling? Welke aspecten van ouderschap zijn hier cruciaal?
3. Hoe is de kennis van ouders over de mogelijkheden in het hedendaagse onderwijssysteem en op de arbeidsmarkt? Wat doen ouders als het hen aan deze kennis ontbreekt? Wordt het begeleiden van hun kind bepaald door sociaaleconomisch factoren?

De term 'kind' gebruik ik als ik spreek vanuit het perspectief van ouders. In alle andere gevallen gebruik ik de term 'jongere(n)'.

Leeswijzer

Deze publicatie bestaat uit twee delen. In het eerste deel worden de voorliggende vragen behandeld. In het tweede deel maak ik afwegingen voor de praktijk in scholen.

Voor de eerste vraag in hoofdstuk 1 maak ik naast Nederlandse bronnen gebruik van Canadees onderzoek naar '*resilience*' of 'veerkracht' in loopbaanontwikkeling. Bij de tweede vraag baseer ik mij op Amerikaans literatuuronderzoek. Voor de derde vraag raadpleeg ik voornamelijk Deens onderzoek en beschrijf dit in hoofdstuk 3. Daarbij plaats ik de kanttekening dat buitenlands onderzoek de beperking heeft dat de overeenkomsten met de Nederlandse cultuur kunnen variëren.

Het tweede deel start ik met een samenvatting van de bevindingen in hoofdstuk 4. Tenslotte komt in hoofdstuk 5 de vraag naar voren, in hoeverre de school een rol kan en wil spelen in het beïnvloeden van ouderlijke aspiratie. In dit hoofdstuk ga ik in op mogelijk tegengestelde belangen van onderwijsinstellingen en leerlingen/ouders, ook in het licht van het recente advies 'Ouders als partners' (Onderwijsraad, 2010).

De doelgroep van lezers en uiteindelijke gebruikers die ik bij deze publicatie voor ogen heb, is iedereen die zich loopbaanbegeleider beschouwt in primair, voortgezet en beroepsonderwijs.

Deze, vanuit de praktijk verantwoorde literatuurstudie, vormt een basis voor het ontwerpen van een interventie, gericht op de aspiraties van ouders om een optimale (school)loopbaan van hun kind te ondersteunen.

Deel I

Hoofdstuk 1

Ouders als factor in falen en succes van jongeren in het onderwijs

Inleiding

Overgangsmomenten, zoals die tussen scholen en van school naar werk, worden gezien als spannend en cruciaal in een loopbaan. Niet voor niets concentreren loopbaanoriëntatie en –begeleiding (LOB) en aansluitingsactiviteiten in de school zich op het voorbereiden en begeleiden van jongeren op deze momenten. Toch gaat er nog steeds veel mis. Genoeg reden om daar eens wat beter naar te kijken met de vraag: 'Wat helpt en hindert jongeren bij deze momenten?'

In dit kader gaat de aandacht specifiek naar welke rol ouders spelen. Dat zij een belangrijke rol spelen komt in onderzoek duidelijk naar voren. Zo stelt bijvoorbeeld Evers (2006) dat in het vmbo, ouders een centrale rol spelen in het oriëntatieproces van zowel tweede- als vierdejaars en dat dit ook geldt voor de eerstejaars van het mbo (pp.181). De Onderwijsraad meldt in 2008 dat het opvallend is dat jongeren aangeven dat "ouders verreweg de meeste invloed hebben op de studiekeuze (hoger onderwijs), volgens 47% van de mannelijke en 54% van de vrouwelijke studenten".

De vraag is nu of en hoe ouders een belangrijke invloed en bijdrage leveren aan het loopbaansucces van hun kinderen: de onderwijsdeelname en passende deelname aan de arbeidsmarkt. Dit bestrijkt de periode vanaf primair onderwijs tot de eerste deelname aan de arbeidsmarkt.

Subsystemen

Er is in Nederland veel te vinden over zaken die een rol spelen bij overgangsmomenten.

Denkbord POVO-Kijkwijzer (z.j.) onderscheidt in de overgang van primair naar voortgezet onderwijs:

- De leerling: de mate waarin hij/zij is toegerust voor de overstap en zijn/haar perspectieven.
- Het gezin van herkomst/de ouders: kunnen zij een brugfunctie vervullen?
- De school voor primair onderwijs: elke school apart en als totale groep gezien, met name het anticiperend vermogen.
- De school voor voortgezet onderwijs: elke school apart en als totale groep gezien, met name het adaptieve vermogen.

- De relatie tussen beide schoolsystemen: zowel de één-op-één relatie school-school, als de relatie tussen de systeemgroepen.
- De maatschappelijke context: zowel in brede zin (zoals gangbare opvattingen), als in enge zin (de buurt waar de leerling vandaan komt).

Onderzoek naar de oorzaken van uitval en vroegtijdig schoolverlaten bij de overgang van voortgezet onderwijs naar beroepsonderwijs, is onder meer gedaan door van der Sluis (2005). Eimers & Bekhuis (2006) vatten de zaken die een rol spelen bij dit transfermoment samen in:

- persoonlijke factoren,
- gezin en thuissituatie,
- schoolfactoren.

Een ander perspectief op de vraag wat bij overgangsmomenten een rol speelt, is het kijken naar gegevens over een relatief 'rustig moment' in de loopbaan van jongeren, namelijk op het voortgezet onderwijs tussen twee overgangen in. Spelen de zaken die een rol spelen bij overgangsmomenten ook daarbuiten? Ditmaal niet de overgang van onder- naar bovenbouw, maar nemen wij een bredere *scope*: 'Wat is van invloed op de schoolprestaties in het voortgezet onderwijs?'

Roest et al. (2002) onderscheiden op basis van een literatuuroverzicht:

- de leerling: intelligentie, geslacht, vrijetijdsbesteding, enzovoorts;
- het gezin van herkomst/de ouders: sociaal economische status, intellectuele en culturele hulpbronnen en de betrokkenheid bij hun kind;
- de school: hulpbronnen, verwachtingen van docenten en schoolklimaat.

De aangehaalde bronnen verschillen in focus en *scope* qua vraagstelling en bij de resultaten in eenheden en formuleringen. Zo gaat het ene onderzoek over categorieën en het ander over subsystemen, daarmee onderstrendend dat de afzonderlijke categorieën niet zijn af te grenzen en met elkaar interacteren. Onderlinge vergelijking van onderzoeken is bijna onmogelijk. Duidelijk is echter dat ouders, met inbegrip van thuis- en gezinssituatie, als belangrijke categorie of subsysteem in elk onderzoek naar voren komen.

De rangorde van de categorieën is bekend uit onderzoek naar het verklaren van schoolprestaties en schoolsucces. De volgorde van belangrijkheid is volgens Dronkers (1997):

- bekwaamheid van de leerling;
- het educatief milieu thuis;
- de kwaliteit van de leerlingenpopulatie van de school;
- de onderwijscondities van de school.

Dronkers onderscheidt met de term 'educatief milieu thuis' de sociaaleconomische positie van de intellectuele en culturele invloed. De invloed van de sociaaleconomische positie van ouders en het gezin is vooral tijdens de basisschoolperiode sterk en wordt zwakker gedurende het voortgezet onderwijs (Dronkers & De Graaf, 1995; Dronkers, 1997; Veenstra, 1999).

Wat hindert? Risicofactoren

De veelheid van relevante factoren in dergelijke onderzoeken kunnen worden ingedeeld naar risicofactoren binnen het subsysteem of de categorie. Deze risicofactoren bevestigen dikwijls de aspecten van het intuïtieve beeld over de oorzaken, zoals 'jongeren uit gebroken gezinnen hebben vaker problemen op school'.

Aan het verklaren van uitval, falen en succes op basis van risicofactoren kleven bezwaren. Eimers & Bekhuis (2006) illustreren dat voor het verschijnsel schooluitval. "Het eerste en belangrijkste bezwaar is dat het aangetoonde statistische verband nog geen uitsluitel geeft over de (aard van de) causaliteit. Zo kunnen gedrags- en motivatieproblemen leiden tot slechte schoolprestaties, maar kan ook omgekeerd het slecht presteren op school de reden zijn voor motivatieproblemen en ongewenst gedrag (spijbelen) (pp. 13-14)." Hoe factoren een rol spelen en welke processen optreden, is veel minder goed bekend.

Daarmee, en tevens het tweede bezwaar, is de voorspellende waarde van risicofactoren onvoldoende. Zo hebben jongens van Marokkaanse afkomst veruit de grootste kans op uitval. Van hen is bijna 19 procent al na vierenhalf jaar voortgezet onderwijs uitgevallen (Dekkers & Driesen, 1997). Voor autochtone jongens ligt dit percentage op 4,6 procent. Maar impliceert het uitvalpercentage onder Marokkaanse jongens dat meer dan 80 procent niet is uitgevallen? En zo ja: dan wijst de risicofactor wel op een verhoogde kans, maar het verklaart niet waarom vier van de vijf Marokkaanse jongens het wel goed doen op school en één van de vijf niet.

Om in onderzoekstermen te spreken: de factoren verklaren te weinig van de variantie in schoolsucces binnen de gemeten groep jongeren. Incidenteel onderzoek naar de interactie tussen factoren geeft aan wat al vermoed kan worden: als meerdere factoren tegelijk optreden is de kans op effect veel groter. Rutter (1995) vond in zijn onderzoek in 1980 dat de kans op negatieve effecten bij slechts één risicofactor nauwelijks groter was dan bij geen risicofactor. Met twee of drie risicofactoren werd de kans echter viermaal zo groot en bij vier factoren vertienvoudigde de kans op negatieve effecten.

Ondanks het ontbreken van een goed causaal model is het 'risicofactorendenken' van grote invloed op overheidsbeleid. De risicofactoren maakten het mogelijk in overheidsbeleid, groepen met een of meer bepaalde kenmerken te onderscheiden in categorieën die een gemiddeld grotere kans op uitval of op een slechtere schoolprestatie hebben. Echter, de categorale benadering is weinig efficiënt en differentieert te weinig binnen groepen met gelijke kenmerken. Daardoor zijn het binnen de groep met risicokenmerken, dikwijls juist de 'sterkeren' die profiteren van de maatregelen en niet de 'zwaksten' voor wie de maatregelen bedoeld waren.

Het analyseren van risicokenmerken is zeker niet overbodig geworden. Zo wordt het Amerikaanse programma 'Communities that Care' (CtC) sinds enkele jaren toegepast in verschillende gemeenten in Nederland op initiatief van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI). Onderdeel van het programma is het maken van een risico- en sterkteanalyse om kansen en bedreigingen voor individuele en groepen jongeren in kaart te brengen. CtC kijkt niet alleen naar risicofactoren, maar ook naar beschermende factoren.

Wat helpt? Beschermende factoren

Bij de eerste buitenlandse onderzoeken naar risicofactoren bij 'at-risk-groepen' bleek één- tot tweederde van de risicogroep jongeren in staat "to turn a life trajectory of risk into one that manifest resilience" (Bernard & Marschall, 1997). Met andere woorden: in de groep risico-jongeren zijn er jongeren die niet in de problemen raken en in staat te zijn tot *resilience*. *Resilience*, een term uit de gezondheidszorg en sociale wetenschap, laat zich in het Nederlands vertalen als 'veerkracht' en is te begrijpen als het nemen van obstakels, het vermogen om aan te passen, herstellen na een diepe teleurstelling of gedijen ondanks tegenspoed.

Na deze ontdekking gingen onderzoekers verder op zoek naar de factoren die jongeren en volwassenen in staat stelden om risico en tegenspoed te overwinnen. Die studies leidden tot de identificatie van beschermende factoren: aspecten die een buffer vormen voor risico's, risico's onderbreken of voorkomen. Beschermende factoren helpen begrijpen waarom binnen een groep, met even grote risicokansen, sommige jongeren wel en anderen niet in problemen raken. Aanvankelijk worden beschermende factoren nog gezien als een aantal individuele kenmerken: sommigen hebben die wel, anderen niet.

Tussen de jaren 70 en 90 werd vooral onderzocht waar de beschermende factoren vandaan kwamen en of veerkracht kon worden beïnvloed. Uit literatuuranalyse komen drie brede categorieën beschermende factoren naar voren:

1. zorgende en ondersteunende volwassenen;
2. mogelijkheden om betekenisvol te participeren in school en de maatschappij;
3. hoge verwachtingen van ouders en docenten wat betreft prestaties en toekomstig succes.

Veerkracht om risico en tegenslag te overwinnen is veel complexer dan de kenmerken van een individu: het is het resultaat van de interacties van een individu met zijn of haar omgeving.

Het derde generatie onderzoek, eind jaren 90, richtte zich op interventies en beleid: hoe zijn beschermende factoren te ontwikkelen en aan te leren? Dit leidde tot de conclusie dat veel van wat *resilience* of veerkracht bevordert buiten het individu ligt: in het gezin, in de maatschappij, ondersteuning vanuit instellingen en (meer recent) cultuur. Deze laatste conclusie is belangrijk in verband met het onderwerp: zowel jongeren als ouders kunnen veerkracht aanleren, in hun loopbaan en in hun ondersteuning.

Schoon, Parsons & Sacker (2004) komen vervolgens weer tot een rangorde van de mate waarin deze beschermende factoren werken in een omgeving met toenemende risico's. Deze studie wijst uit dat 'de ouderlijke aspiraties voor hun kind' een beschermende en verhogende factor is. Dat duidt er op dat 'de ouderlijke aspiraties' bijzonder belangrijk zijn voor de jongeren uit kansarme milieus.

Bovenstaande geschiedschrijving door Bezanson & Hopkins (2007) plus hun meta-analyse van bestaand Engels- en Franstalig onderzoek onder jongeren en volwassenen, geeft een groot aantal beschermende factoren die verband lijken te houden met veerkracht in de loopbaan. Deze kunnen worden samengevat in vier categorieën:

- intern: intrapersonlijke factoren,
- intern: sociale en/of *coping* vaardigheden,
- extern: interpersoonlijke steun,
- extern: institutionele steun.

De uitwerking in schema 1 geeft een gedetailleerd overzicht van de gevonden factoren.

Schema 1: beschermende factoren in de loopbaanontwikkeling.

Interne factoren	Externe factoren
<p data-bbox="389 443 703 468">INTRAPERSONLIJKE FACTOREN</p> <ul style="list-style-type: none"> <li data-bbox="327 510 751 683">• Self efficacy (zelfwaarde, zelfrespect, geloof in jezelf, gevoel dat je het zelf kan: interne locus of controle, zelfvertrouwen, gevoel van identiteit) <li data-bbox="327 723 480 748">• Autonomie <li data-bbox="327 792 501 817">• Doelbeleving <li data-bbox="327 862 724 887">• Oriëntatie op doel en voortgang <li data-bbox="327 931 740 996">• Hoge verwachtingen voor succes, optimisme en hoop <li data-bbox="327 1041 748 1066">• Persoonlijke verantwoordelijkheid <li data-bbox="327 1111 523 1135">• Geloof, moraal <li data-bbox="327 1180 432 1205">• Humor <li data-bbox="327 1249 608 1274">• Positief temperament <li data-bbox="327 1319 488 1344">• Vertrouwen <li data-bbox="327 1388 464 1413">• Altruïsme <li data-bbox="327 1458 480 1482">• Creativiteit <li data-bbox="327 1527 703 1592">• Persistentie, vastberadenheid, innerlijke wil en motivatie <li data-bbox="327 1637 480 1662">• Flexibiliteit <li data-bbox="327 1706 568 1731">• Kritisch bewustzijn <li data-bbox="327 1776 608 1800">• Vermogen tot loslaten 	<p data-bbox="922 443 1198 468">INTERPERSONLIJKE STEUN</p> <ul style="list-style-type: none"> <li data-bbox="831 510 1278 1176">• Ouders/Familie: <ul style="list-style-type: none"> <li data-bbox="858 544 1222 609">- ouderlijk toezicht op de tijd na school <li data-bbox="858 616 1203 640">- opvoedings-/ouderschapstijl <li data-bbox="858 647 1273 672">- ouderlijke betrokkenheid bij school <li data-bbox="858 678 1251 703">- hoge verwachtingen voor succes <li data-bbox="858 710 1251 775">- warmte/cohesie/stabiliteit in het gezin <li data-bbox="858 781 1222 846">- vrije tijd samen als een familie doorbrengen <li data-bbox="858 853 1203 918">- positieve communicatie en bevestiging binnen het gezin <li data-bbox="858 925 1289 990">- pro-actieve houding en confrontatie met problemen thuis <li data-bbox="858 996 1241 1061">- respectvolle structuur en consequente regels en gevolgen thuis <li data-bbox="858 1068 1174 1133">- ouderlijke stimulering van autonomie <li data-bbox="831 1220 1278 1429">• Leraren/Andere volwassenen: <ul style="list-style-type: none"> <li data-bbox="858 1254 1230 1279">- hoge verwachtingen op succes <li data-bbox="858 1285 1273 1310">- relatie waaruit vertrouwen spreekt <li data-bbox="858 1317 1177 1382">- emotionele ondersteuning positieve rolmodellen <li data-bbox="858 1388 1230 1413">- netwerk dat gelooft in student. <li data-bbox="831 1473 1289 1538">• Peers (netwerk voor het bereiken van peers) <li data-bbox="831 1583 1214 1608">• Netwerk van informele relaties

Interne factoren	Externe factoren
<p style="text-align: center;">SOCIALE/COPING VAARDIGHEDEN</p> <ul style="list-style-type: none"> • Actieve coping stijlen: <ul style="list-style-type: none"> - <i>probleemoplossing</i> - <i>vermogen om te plannen</i> - <i>teamwerk</i> - <i>effectieve communicatie</i> - <i>actief emotionele meningsuiting</i> - <i>positieve self-talk</i> - <i>impuls controle</i> • Sterke capaciteit om relaties te vormen, interpersoonlijk bewustzijn, empathie en sociale responsiviteit • Cognitieve competentie, kan gevolgen zien • Erkenning van de culturele diversiteit, gevoeligheid • Realistische beoordeling van de omgeving, capaciteit om productieve betekenissen aan gebeurtenissen te geven, gezond perspectief op tegenspoed • Kritisch/Reflectief denken • Bereidheid om hulp te zoeken • Kan van huis weggaan, iets buiten huis doen en weer aanhaken thuis • Ontbreken van niet-productieve coping vaardigheden <ul style="list-style-type: none"> - <i>tobben</i> - <i>wensend denken</i> - <i>spanning verminderen</i> - <i>negeren van het probleem</i> - <i>jezelf de schuld geven en isoleren</i> 	<p style="text-align: center;">INSTITUTIONELE STEUN</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kansen voor jongeren om op constructieve wijze deel te nemen in de gemeenschap • Sterke verbinding tussen school, gezin en gemeenschap • Toegang tot alternatieve programma's en buitenschoolse activiteiten (na schooltijd en in de zomer) • Uitdagend schoolcurriculum • Stabiele, ondersteunende en respectvolle schoolomgeving • Breed scala aan hulpbronnen in de gemeenschap (culturele, geestelijke, gezondheid, onderwijs, welzijn en veiligheid) • Gemeenschap/School zien jongeren als belangrijke middelen en belonen inzet • Consequente meningsuiting van gemeenschapswaarden en normen ten aanzien van 'goed' gedrag • Formeel sociale ondersteuning door school/religieuze verbondenheid

Hoofdstuk 2

Ouderschap, gezin en loopbaanontwikkeling

Inleiding

Het gezin is een plek waar jongeren leren de omgeving te interpreteren in 'werkelijkheid' (Way & Rosmann, 1996b). Ouders fungeren als tolk voor hun kinderen bij het verwoorden van informatie over de wereld en wat hun kinderen daarin kunnen bereiken (Hall et al., 1996). Meerdere onderzoekers hebben de invloed van ouders en gezin op de loopbaankeuzen en -ontwikkeling van hun kind onderzocht. Zij tonen de verbanden aan tussen loopbaanontwikkeling en factoren, zoals de sociaaleconomische status, het opleidingsniveau, het beroep van ouders en de culturele achtergrond.

In de loopbaankunde worden geslacht, ras en klasse als belangrijke loopbaandeterminanten gezien. Armoede, gebrek aan toegang tot kansen en de sekserol-verwachtingen belemmeren de loopbaanontwikkeling. Echter, het werk van Altman (1997), Bloir (1997), Blustein (1997) en Fisher & Griggs (1994) laat zien hoe ouders, gezin en thuissituatie beschermende factoren kunnen zijn als jongeren dergelijke barrières tegenkomen.

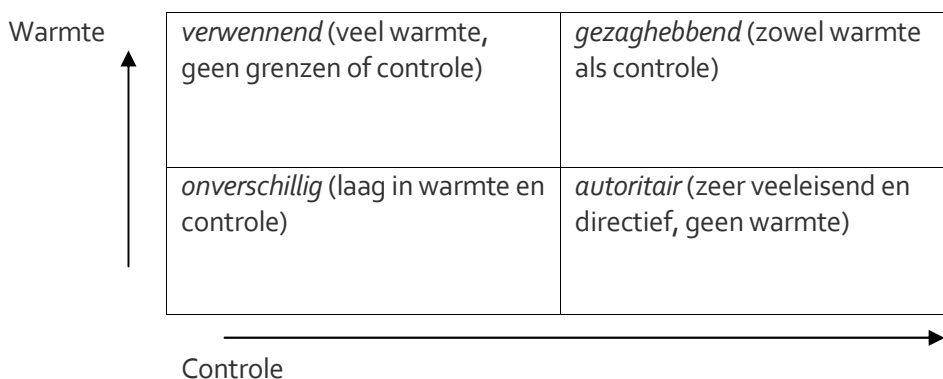
Dit hoofdstuk belicht de gevolgen van gezinsrelaties. Het meeste onderzoek is gebaseerd op de zogenaamde 'hechtingstheorie', die stelt dat kinderen in nauwe en sterke relaties veiligheid ervaren, waarin 'op onderzoek uitgaan' en 'het nemen van risico's' wordt bevorderd (Ketterson & Blustein, 1997). Veel onderzoek baseert zich ook op de sociaal-lernen-theorie, die "vroegere ervaringen in het leven ziet als basis voor de ontwikkeling van *self-efficacy*, van de belangstelling en ook als basis voor de loopbaandoelen en -keuzes gedurende het gehele leven" (Altman, 1997).

In dit hoofdstuk wordt achtereenvolgens gekeken naar de manieren waarop loopbaanontwikkeling beïnvloed wordt door ouderschapsstijlen en het functioneren van het gezin. Meer recent onderzoek van Young et al. (1997; 2001) komt in het laatste deel aan de orde. Dit onderzoek richt zich op de context van de relatie ouder-kind bij loopbaanontwikkeling en specifiek loopbaangerelateerd gedrag van ouders.

De rol van ouderschapsstijlen

Anne Roe (1956) stelde in de jaren vijftig, dat vroege ervaringen in de kinderjaren een indirecte rol spelen in het vormgeven van later loopbaangedrag. Zij suggereerde dat de ouder-kindrelatie invloed uitoefent op de attitude, de persoonlijkheidsoriëntatie en de ontwikkeling van psychologische behoeften. Loopbaaninteresse en -keuzes zijn enkele van de manieren waarop mensen proberen hieraan te voldoen. Hoewel Osipow (1997) en anderen er op wijzen hoe lastig het is om verbanden tussen ouderschapsstijlen en loopbaankeuzes aan te tonen, vormen de onderzoeken naar risico- en beschermende factoren, genoemd in hoofdstuk 1, daar aanknooppunten voor.

Ouderschapsstijlen zijn brede patronen in het grootbrengen van een kind, die zich bewegen tussen waarden en gedragingen. Twee dimensies van ouderschap spelen een belangrijke rol in de ontwikkeling van kinderen. De eerste dimensie is 'warmte' en heeft betrekking op de hoeveelheid steun, affectie en aanmoediging die ouders verschaffen aan hun kinderen, in tegenstelling tot vijandigheid, schaamte en afwijzing. De tweede dimensie is 'controle' en heeft betrekking op de mate waarin een kind gedisciplineerd en gereguleerd wordt, in tegenstelling tot het ontbreken van supervisie. De combinatie van deze twee dimensies, de mate van warmte en de mate van controle, resulteert in vier algemene ouderschapsstijlen, die verschillende (gedrags)uitkomsten tot gevolg hebben bij kinderen (Maccoby & Martin, 1983; Vasta, Haith & Miller, 1999).

Verwennende ouders geven liefde aan hun kinderen en zijn emotioneel sensitief. Deze ouders zijn acceptierend en aanmoedigend, maar stellen geen duidelijke grenzen aan het gedrag van hun kinderen. Er is weinig sprake van structuur en daarmee weinig voorspelbaarheid in het leven van deze kinderen. Zij ontwikkelen moeilijk zelfkennis, reële plannen en doelen. Ze vertonen vaak impulsief, onvolwassen en opstandig gedrag en lijken daarmee qua gedrag op de kinderen van autoritaire ouders.

Autoritaire ouders oefenen sterke controle uit over het gedrag van hun kinderen en leggen hen veel eisen op doormiddel van dreigen en straffen. Deze kinderen kunnen verdrietig, humeurig en agressief zijn en gedragsproblemen vertonen. Hoewel een autoritaire opvoeding wordt geassocieerd met succes op school, kan de druk om te voldoen aan de verwachtingen van ouders, wat betreft onderwijs en loopbaan, leiden tot een geringe relatie tussen individuele kenmerken en de gekozen loopbaan. Bovendien kunnen vervreemde familierelaties en een wankele psychische gesteldheid ontstaan (Way & Rossmann, 1996a).

De gezaghebbende stijl houdt heldere, hoge verwachtingen in balans met emotionele steun en erkenning van de autonomie van kinderen. Later onderzoek heeft deze stijl verbonden met zelfvertrouwen, volharding, sociale competentie, academisch succes en psychosociale ontwikkeling (Bloir, 1997; Strage & Brandt, 1999). Gezaghebbende ouders zorgen voor een warm gezinsklimaat, normen en voor het bevorderen van onafhankelijkheid. Dit resulteert in een actieve loopbaanexploratie van de kant van kinderen (Kracke, 1997).

Gezinnen met onverschillige of inactieve ouders "lijken niet goed te functioneren, hetzij omdat zij geen regels kunnen stellen, of omdat zij niet streven naar belangen waarbij personen of plaatsen buiten het gezin zijn betrokken" (Way & Rossmann, 1996a, pp.3). Dit maakt het voor deze kinderen moeilijker zelfkennis te ontwikkelen en om hun eigen loopbaandoelen te stellen.

Het functioneren van het gezin en loopbaanontwikkeling

Het functioneren van een gezin omvat een breder concept dan 'de ouderschapsstijl'. Factoren als ouderlijke steun en begeleiding, positieve of negatieve invloeden van het sociale milieu en interactie stijlen van de gezinsleden passen hier ook in (Altman, 1997). De dynamiek van een gezin heeft een grotere invloed op de loopbaanontwikkeling dan de gezinsstructuur (zoals de grootte van het gezin, de geboorte volgorde of het aantal ouders) en het opleidings- en beroepsniveau van de ouders (Fisher & Griggs, 1994; Trusty, Watts & Erdman, 1997).

In ouderlijke ondersteuning en begeleiding kunnen specifieke suggesties zitten voor een beroep of opleiding. Het kan ook ervaringen bieden die indirect de loopbaanontwikkeling ondersteunen, zoals gezinsvakanties of het stimuleren om boeken te lezen. Denk ook aan het 'fungeren als model' van betaald werk en onbetaalde rollen in de samenleving (Altman, 1997).

Het ontbreken van ondersteuning, begeleiding en aanmoediging kan leiden tot een 'amorfe beroepskeuze' volgens de Nederlandse Wiegersma (1967): het onvermogen om een specifieke loopbaanfocus te ontwikkelen en na te streven. Gebrek aan ondersteuning kan ook leiden tot een conflict, als een ouder een kind onder druk zet voor een specifieke loopbaan, of met het intrekken van de financiële en emotionele steun voor een loopbaankeuze als deze niet overeenkomt met die van de ouder (Altman, 1997).

Onder het 'functioneren van een gezin' valt ook de reactie op omstandigheden, zoals armoede, alcoholisme, huwelijksinstabiliteit, ziekte of overlijden van familieleden. Soms kan een kind op een dergelijk stressvol of negatief gezin reageren door overhaaste, onoverwogen loopbaankeuzes, in een poging om te ontsnappen of te overleven. Aan de andere kant kunnen dergelijke kritische gebeurtenissen in het leven juist een prikkel zijn om een loopbaan- en levensrichting te vormen (Fisher & Griggs, 1994).

Interacties tussen ouders en kinderen en tussen broers en zussen hebben een krachtige invloed. Zowel in positieve zin, zoals steun en het laten blijken van belangstelling en openlijk communiceren, als in negatieve zin, zoals doordrukken en in de hand houden. Ouders fungeren als referentiekader voor het interpreteren van de realiteit: door de verhalen die zij vertellen over het werk; het uitdrukken van zorg over de toekomst van hun kinderen en het 'fungeren als model' van werkgedrag (Way & Rossmann, 1996a).

Recent onderzoek van Roest (2009) werpt meer licht op overeenkomsten en overdracht van waarden in Nederlandse gezinnen. Ouders blijken stabiel in hun denkbeelden over werkethiek en in gezinnen is dit onderwerp een van de sterkste onderlinge waardeovereenkomsten (pp. 50). Zij treft waardeoverdrachten aan: van vader naar kind in 'werken als plicht' en dat in allerlei typen gezinnen. Kinderen blijken de normen over werk voornamelijk van hun vader over te nemen. De moeder brengt het kind vooral bij dat zij verantwoordelijk zijn voor hun eigen gedrag en dat zij datgene moeten doen waar hun hart ligt. Ook vindt Roest (pp. 151), opmerkelijk, van kind-naar-vaderoverdracht in "het waarderen van plezier maken in het leven en van het leven genieten" uitsluitend in meer 'verbonden' gezinnen.

Moses (1998) stelt dat "jongeren veel van hun oorspronkelijke ideeën en overtuigingen over werken opdoen op basis van wat zij horen van hun ouders, maar ook wat zij daarbij zelf waarnemen" (pp. 245). Expliciete loopbaangerelateerde acties van ouders zijn belangrijk bij de voorbereiding als toekomstige werknemer en burger, hoewel de echte basis ligt in de dagelijkse patronen in gezinsrelaties. Of zoals Roest (2009, pp. 152) vaststelt: "Kinderen identificeren zich met hun ouders en nemen de waarden van hun ouders over, waarbij blijkbaar ouderlijke daden (opvoedgedrag) meer impact hebben dan ouderlijke woorden (waardenoriëntaties)".

De ouder-kindverbondenheid vergemakkelijkt het nemen van risico's en exploratie, die nodig zijn voor identiteitsvorming in het algemeen en voor de vorming van de beroepsidentiteit (Altman, 1997; Blustein, 1997). Broers en zussen kunnen een bron van uitdaging en concurrentie zijn en een basis voor het vergelijken van vaardigheden, waardoor een context voor de vorming van de identiteit ontstaat (Altman, 1997). "Het gezin of de familie van herkomst blijft van invloed tijdens de hele levensduur" (pp. 242). Het begrijpen van vroege ervaringen en relaties in het gezin kan volwassenen bovendien helpen om de belemmeringen in hun eigen loopbaanontwikkeling te identificeren.

Relaties als context van loopbaanontwikkeling

Wederzijdse sociale relaties vormen het loopbaanconcept van kinderen. De invloed van de ouders op de loopbaanontwikkeling vloeit voort uit de continue relatie met hun kinderen (Young et al., 1997). In gesprekken tussen kinderen en hun ouders over aspecten die te maken hebben met de loopbaan, blijkt het een gezinsproject waarin de relatie tussen ouder en het kind voortdurend opnieuw 'geconstrueerd' wordt. Het gezamenlijk construeren en reconstrueren vindt voornamelijk plaats door:

- onderhandelen om tot overeenstemming te komen;
- verkennen van mogelijkheden, doelen en de onderlinge relatie tussen ouder en kind;
- ploeteren en twisten waarbij 'kwesties' niet onderhandelbaar lijken te zijn.

Er is specifiek loopbaangericht gedrag van ouders dat door kinderen als bijzonder invloedrijk wordt genoemd voor hun loopbaanontwikkeling. Ouders laten hun kind eigen keuzes maken en helpen zonodig oriënteren en instrumenteel, bijvoorbeeld met het schrijven van een aanmeldings- of sollicitatiebrief (Kracke & Noack, 2005; Phillips et al., 2001). Ouders moedigen aan om interesses en vaardigheden te exploreren en helpen reflecteren op hun ervaringen (Schultheiss et al., 2001). Dit motiveert kinderen om met loopbaanafwegingen te beginnen (Phillips et al., 2002). Hoe meer kinderen zich door hun ouders ondersteund voelen, hoe meer activiteiten in loopbaanexploratie zij ondernemen (Kracke&Noack, 2005).

Het onderzoek van Young et al. (1997) laat zien "hoe relaties en het functioneren van een gezin zijn ingebed in loopbaangesprekken en hoe de loopbaanconstructie plaatsvindt in gezinnen" (pp. 83). De loopbaan van een kind kan een verstorende kwestie vormen in de relatie ouder-kind. Gezamenlijke acties bij die kwestie kunnen zowel het reconstrueren van de ouder-kindrelatie dienen, als het ondersteunen van de loopbaanontwikkeling van jongeren (Young et al., 2001).

Young suggereert dat ouders niet enkel aangemoedigd moeten worden om meer aandacht te geven aan de loopbaanontwikkeling, bepaald gedrag te vertonen of meer dienen te praten met hun kind. De blik dient ook gericht te worden op de diversiteit van acties.

Ketterson & Blustein (1997) ondersteunen ook de relationele context van loopbaanontwikkeling. Zij noemen onderzoek waaruit blijkt dat veilige ouder-kindrelaties in verband kunnen worden gebracht met progressie in de besluitvorming over de loopbaan, het bevestigen van *self-efficacy* in een loopbaan en de actieplannen in een loopbaan. In hun studie bleek dat jongeren die een veilige hechtingsrelatie hebben met hun ouders, in grotere mate activiteiten aangaan om de omgeving en zichzelf te verkennen. Zij concluderen dat veilige relaties van essentieel belang zijn om jongeren te helpen bij de risico's die nodig zijn in het verkennen van nieuwe settings en rollen.

Way & Rossman (1996a; b) laten in hun systemisch onderzoek zien hoe loopbaanontwikkeling wordt beïnvloed door relaties met anderen en met de omgeving. Zij komen uit op een proactieve interactiestijl in gezinnen die bijdraagt aan de bereidheid om een loopbaan aan te gaan.

Proactieve gezinnen:

- zijn goed georganiseerd, samenhangend en expressief;
- spreken hun gedachten uit en gaan positief met conflicten om;
- zoeken naar manieren om te groeien;
- zijn gezellig;
- nemen beslissingen door onderlinge onderhandelingen;
- bevorderen individuele ontwikkeling;
- zijn emotioneel betrokken.

Een gezaghebbende ouderschapstijl van proactieve ouders heeft volgens de auteurs tot gevolg dat het hun kinderen helpt om zelfstandig en succesvol hun eigen leven vorm te geven. Deze ouders dragen waarden over werk over die het loopbaansucces van hun kind bepalen: belangrijke lessen hoe besluiten te nemen, werkgewoonten, conflictoplossing en communicatieve vaardigheden.

Hoofdstuk 3 Habitus

In de vorige hoofdstukken is onderzoek gepresenteerd dat de belangrijke rol van ouders aantoonde in de voortgang en keuzes van jongeren in het onderwijssysteem op weg naar het arbeidsproces. Toch is de invloed van ouders subtiel en complex en daarom moeilijk te expliciteren.

Buiten kijf staat dat ouders een beslissende rol spelen door het formuleren van verschillende suggesties en mogelijkheden. Dit betekent dat, hoewel jongeren een eigen wereld hebben, zij zich nog steeds oriënteren op banen en opleidingen die zij zijn tegengekomen en waarvoor zij belangstelling hebben ontwikkeld via hun ouders. Dit wordt 'habitus' genoemd (Bourdieu, 1990). Habitus is een product van onze socialisatie en sociale ervaringen en draagt bij aan het vormen van iemand zijn acties, tendensen en voorkeursysteem. Met andere woorden: habitus laat sommige keuzes (van onderwijs) en voorkeuren schijnen als natuurlijke subjectieve keuzes, hoewel deze keuzes vaak kunnen worden teruggevoerd naar de sociale achtergrond.

Het onderzoek van Roest (2009) onderschrijft de invloed van de habitus, die de opleidingskeuze beïnvloedt. Het onderzoek van Hiteq (2008, pp. 10) onder vmbo-ers verwijst ook naar deze invloed. "Vmbo-ers uit de sector techniek vormen in een aantal opzichten een aparte groep ten opzicht van andere vmbo-ers. Hoewel vmbo-ers in het algemeen vaker ouders hebben die werkzaam zijn in een technisch beroep, geldt dat voor techniekleerlingen nog sterker. Dit is een sterke indicatie dat het beroep van ouders van grote invloed is bij de opleidingskeuze van hun kind."

Er kan niet voetstoots worden aangenomen dat jongeren zo duidelijk in de voetsporen van hun ouders treden. Daarvoor zijn er teveel mogelijkheden en invloeden. Er is echter één factor die doorgaans een belangrijke rol speelt in de onderwijsoriëntatie: het opleidingsniveau van ouders. Zo blijkt dat jongeren uit gezinnen met een sterke onderwijsachtergrond zichzelf verder oriënteren in het onderwijssysteem, dan jongeren uit gezinnen met een zwakkere onderwijsachtergrond.

De Denen Pless & Katznelson (2007) hebben sinds 2004 een longitudinale studie uitgevoerd onder 1200 jongeren, waarin de rol van ouders bij de opleidingskeuze een van de onderwerpen is.

Zij onderzoeken de belangstelling van ouders voor de keuzes van hun kind en de kennis van ouders over mogelijkheden in het onderwijssysteem en de arbeidsmarkt, in relatie tot de onderwijsachtergrond en etniciteit. Ondanks de beperkingen in die

kennis begeleiden ouders hun kind bij keuzes met een aantal boodschappen of mantra's. Ook hebben de onderzoekers informatie over de kwesties die daarbij al dan niet ontstaan, hoe ouders zich daar in gedragen en jongeren dit ervaren. De onderzoeksresultaten, die hierna worden aangehaald, zijn gebaseerd op een vragenlijst onder 689 jongeren, interviews met 25 jongeren en vier groepsinterviews met 28 personen: ouders, jongeren en begeleiders.

Jongeren over de kennis en belangstelling van hun ouders

In het Deense onderzoek nemen 51% van de jongeren waar dat hun ouders veel weten van het onderwijssysteem en de arbeidsmarkt. Er zijn echter grote verschillen tussen ouders die mogelijkheden in onderwijs en op de arbeidsmarkt kennen en ouders die dit niet kennen. De verschillen blijken samen te hangen met het opleidingsniveau en de etnische achtergrond.

Jongeren uit gezinnen met een sterke onderwijsachtergrond beschouwen de kennis van hun ouders over het onderwijssysteem en de arbeidsmarkt van hun ouders groter (72%), dan jongeren uit gezinnen met een zwakkere onderwijsachtergrond (46%). Eenzelfde patroon is te zien bij jongeren met immigrant ouders. "Mijn ouders hebben goede kennis van onderwijs en arbeidsmarkt" zeggen 55% van de jongeren met etnisch Deense ouders, tegenover 33% van de jongeren met immigrant ouders.

Het is echter belangrijk een verschil te maken tussen de kennis van en de belangstelling voor de opleidingskeuze van hun kind. 90% van de jongeren ervaart hoge belangstelling en slechts 3% ervaart geen enkele belangstelling van hun ouders voor de keuze voor hun opleiding of werk.

Jongeren met ouders met een hoog opleidingsniveau als hbo en wo, percipiëren de interesse van hun ouders in sterkere mate dan jongeren uit een gezin met ouders met een zwakkere onderwijsachtergrond en/of uit een immigrant gezin.

De onderzoekers constateren een aanzienlijke kloof tussen de belangstelling van ouders en hun mogelijkheid om hun kind te helpen en te ondersteunen in hun opleidingskeuze. Die kloof is groter voor ouders met weinig onderwijs en ouders met een andere etnische achtergrond.

De resultaten benadrukken dat de kennis van ouders over het onderwijssysteem tot op grote hoogte gegenereerd is uit hun eigen onderwijservaringen of gebrek aan onderwijs en niet (enkel) door een onafhankelijke exploratie van de mogelijkheden in relatie tot de keuze van hun kind. Met meer onderwijs, meer kans op een *educated guess* van de betekenis van nieuwe opleidingen.

Opvallend is dat ouders met verschillende onderwijsachtergronden en etniciteit aangeven dat zij het huidige onderwijslandschap gecompliceerd en onoverzichtelijk vinden en zij er moeilijk een overzicht op krijgen. Dit geldt ook voor ouders met een sterke onderwijsachtergrond, omdat er veel veranderd is sinds zij het onderwijs verlieten. Hun eigen ervaringen zijn daarom van beperkte waarde.

Houding van ouders ten opzichte van de keuze van jongeren

Ondanks de beperkte waarde van hun eigen ervaringen speelt de meerderheid van de Deense ouders een actieve rol in het besluitvormingsproces van hun kinderen. Hoe pakken zij dat aan?

1. Volg je interesse bij een keuze

Driekwart van de ouders wil dat hun kinderen "iets vinden waarin zij geïnteresseerd zijn". De mantra van de ouders, los van hun eigen onderwijsachtergrond, is dat kinderen bij hun keuze hun wensen en interesses volgen. Uit de studie van Roest is af te leiden dat dit in Nederland herkenbaar is en bovendien, net als in Denemarken, voornamelijk van de moeders komt (Roest, 2009, pp. 13).

Meestal stemmen ouders in met de keuze van hun kind. Zo lijkt het alsof de opleidingskeuze in de meeste gezinnen geen 'kwestie' is: slechts 2 % van de jongeren in het onderzoek wil dat begeleiders steun geven tegen ouderlijke druk. Wat blijft is het tobben en de zorgen aan de kant van de ouders over of hun kind het zal redden.

2. De minimum eis: je moet ergens mee beginnen!

Voor veel ouders met een zwakkere onderwijsachtergrond is het belangrijkste in de overgang van voortgezet onderwijs naar vervolgonderwijs, dat hun kind met 'iets' begint en niet vastloopt bij de overgang of onwillig is om verder te gaan. Dit geldt vooral voor ouders van jongeren die onzeker zijn over wat zij willen doen of schoolmoe zijn en willen gaan werken.

De angst van ouders is niet zozeer de afwezigheid van school of opleiding, maar het gevaar dat hun kind in een sleur vervalt, zichzelf niet bijeen pakt om een baan te vinden en zo werkloosheid dreigt.

Ouders ondersteunen dus tot op grote hoogte de wensen en plannen van hun kinderen. Hun uitspraken in interviews suggereren dat het belangrijkste voor ouders is dat hun kinderen actief zijn en deel uitmaken van een sociaal geaccepteerde context (werk, niet perse onderwijs).

Pless & Katznelson (2007) laten zien dat er geen grote druk is op deze jongeren van laag opgeleide ouders om specifieke onderwijsrichtingen te exploreren. Ook besteden zij er weinig discussietijd aan met hun ouders. Veel van deze jongeren hebben een hoge mate van keuzevrijheid en autonomie in hun keuzes na het funderend onderwijs. Dit beeld wordt bevestigd in onderzoek dat laat zien dat de interesse van ouders bij de onderwijskeus afneemt met het aantal jaren onderwijs dat de ouders zelf hebben gehad. Misschien, zeggen Pless & Katznelson, omdat er geen sterke onderwijs traditie is in deze gezinnen, maar toch meer vanwege een focus op werk als 'het belangrijkste doel' en een essentieel ingrediënt voor het volwassen leven.

Deze ouders zijn zich wel bewust dat de tegenwoordige arbeidsmarkt meer onderwijs vraagt, maar zij hebben een ambivalente houding, omdat hun eigen schoolervaringen vaak niet erg positief zijn. Tegelijkertijd toont deze studie aan, dat deze ouders een beperkte kennis hebben van het onderwijssysteem, waardoor zij hun kinderen moeilijk kunnen helpen bij de overgang naar vervolgonderwijs.

3. De 'natuurlijke' keus: algemeen vormend onderwijs

Jongeren uit gezinnen met een (sterke) onderwijs traditie zien de situatie anders en exploreren nauwelijks opties buiten het onderwijssysteem. Kenmerkend voor de overgang van voortgezet onderwijs naar vervolgonderwijs is dat zij echt geen keus hebben. Zowel ouders als jongeren hebben de natuurlijke inclinatie voor algemeen vormend onderwijs na het primair onderwijs en studeren na het voortgezet onderwijs. Dergelijk onderwijs is een 'natuurlijk' en automatische vervolg. Er vindt dus geen andere exploratie plaats, wat blijkt uit hun uitspraken dat zij nooit een andere onderwijs optie hebben overwogen.

Het gevoel van 'natuurlijkheid' is tot op grote hoogte verbonden door het samengaan van de ideeën van jongeren en de opvattingen van ouders. Volgens jongeren herhalen hun ouders vaak een bepaalde vervolgopleiding en jongeren nemen vervolgens het idee over en maken het van zichzelf: habitus.

Een Nederlandse illustratie komt uit het onderzoek van Langen & Vierke (2009, pp.79) naar wat de keuze voor een natuurprofiel bepaalt. "De mening van ouders over het talent en de geschiktheid van hun kind voor bepaalde vakken, profielen en studies hangt sterker samen met de mening van leerlingen zelf dan de mening van mentoren. Verder blijkt dat bij een bètatechnische studie- of beroepsachtergrond van ouders de kans op een keuze voor een natuurprofiel door hun kinderen toeneemt. Voor meisjes is de achtergrond van de moeder bijna even belangrijk als die van de vader, bij jongens is vooral de achtergrond van de vader relevant. Ook naarmate ouders meer plezier hebben in bètatechniek en dit economisch belangrijker vinden, maken hun kinderen een exactere profielkeuze."

Er is, zo vervolgen Pless & Katznelson (2007), veel interactie tussen kinderen en ouders tijdens het maken van keuzen. Er zijn erg weinig conflicten in deze interactie, omdat de invloed van ouders niet botst met de eigen ideeën en dromen van jongeren. Hier spelen ouders een ondersteunende rol, als degenen die de jongeren inspireren en waarmee zij kunnen praten over hun toekomstige opties. Tenminste, zolang het proces van oriëntatie en heroriëntatie binnen de waarden en normen van de ouders of de 'habitus' blijft.

Als er een conflict rijst: de ouderrol tussen steun en dwang

Niet alle besluitvormingsprocessen verlopen zonder conflict of onenigheid. Speciaal bij ambitieuze middenklasse ouders, wordt duidelijk dat ouders niet enkel benadrukken dat hun kinderen hun interesse volgen. Deze ouders definiëren ook wat zij hopen waar hun kind in geïnteresseerd is: algemeen vormend onderwijs en studeren. Dat zien veel van deze ouders als de vorm die de grootste veiligheidsgarantie in de toekomst biedt, in de vorm van een goede en zekere baan. Deze boodschap wordt vooral door moeders uitgedragen.

Net als jongeren zijn ouders zich bewust van de opleidingsvereisten die verbonden zijn aan veel banen. Voor deze ouders is onderwijs nauw verbonden met een goede en veilige toekomst. Daarom staan de wensen en belangstelling van jongeren niet op zichzelf als ouders hun kind begeleiden en helpen bij welke richting zij uit zouden moeten gaan. Daar waar ouders en jongeren van mening verschillen over het onderwijsperspectief, wordt 'de mantra' over het volgen van de eigen belangstelling op de proef gesteld in relatie tot keuzevrijheid. Deze situatie ontstaat ook voor jongeren die goed geschikt lijken voor algemeen vormend onderwijs of doorstuderen, maar andere opleidingswensen hebben.

Er zijn ouders die het onderwijs van hun kind ook zien als een strijd om zelf sociale erkenning en status te krijgen. Deze ouders zitten vast in een dilemma tussen enerzijds hun kind de vrije keus te laten, anderzijds of het kind genoeg kennis en ervaring heeft om een keuze te maken die de ouders als een passende, weloverwogen keuze beschouwen. Hier spelen de eigen ervaringen van ouders een rol. Deze ouders willen enerzijds dat hun kinderen leren van hun eigen vroegere harde leerschool, maar hoe hard en lang kunnen zij pushen in een bepaalde richting?

Deze ouders vinden het moeilijk hun kind te adviseren, omdat zij meer agenda's hebben. Zij willen hun kind ondersteunen, maar zijn tegelijkertijd onzeker of verschillen van mening met hun kind. Uit onderzoek blijkt de tendens van deze ouders om meer kennis te vergaren over hoe zij hun kinderen kunnen begeleiden (Rambøll Management, 2004).

Vanuit het perspectief van jongeren, kunnen de zorgen en houdingen van ouders gevoeld worden als druk en weinig respectvol. Die mogelijke sturing, dwang door ouders, wordt ook gevonden in recent Nederlandse onderzoek: "De rol van ouders in het studiekeuzeprocess is volgens leerlingen groot. In sommige gevallen leidt dit tot een positief resultaat (betrokkenheid bij de jongere), in andere gevallen tot negatieve resultaten (in een richting duwen)" (Sarti, 2009, pp. 34; JOB & LAKS, 2010, pp.3).

Hier moeten jongeren navigeren door de paradox dat zij enerzijds verondersteld worden hun eigen interesse te volgen en anderzijds een keuze te maken die leidt tot een diploma voor avo en hoger onderwijs. De opleidingskeuze die aan de oppervlakte eenvoudig lijkt, ervan uitgaand dat ouders betrokken zijn en hun kinderen ondersteunen bij het najagen van hun dromen, blijkt veel complexer en geteisterd te worden door meer kwesties bij nadere beschouwing. Daarmee sluiten Pless & Katznelson (2007) aan op de bevindingen van Young et al. (1997).

Ter afsluiting

Ouders hebben wel het idee dat er duidelijke grenzen zijn aan de invloed die zij hebben op de opleidingskeuze van hun kinderen. Dit is de boodschap die ouders afgeven. Zij willen hun kind niet dwingen, behalve in gevallen waar hun kinderen niet door willen gaan met opleiding of werk. Daar ligt voor vrijwel alle ouders de grens. De keuze van hun kind is ook een deel van een proces om onafhankelijk en autonoom te worden, iets dat zij willen respecteren.

Deel II

Hoofdstuk 4

Een stand van zaken

In dit hoofdstuk worden antwoord gegeven op de centrale vragen:

- Op welke wijze oefenen ouders invloed uit op het loopbaansucces van hun kind?
- Wordt hun kind hiermee ondersteund?

Daarnaast worden antwoorden gegeven op vragen die rechtstreeks uit mijn praktijk voortkomen:

1. Wat helpt en hindert jongeren bij de risicovolle overgangsmomenten tussen scholen? Welke factoren dragen bij aan uitval en falen? Worden ouders daarbij ook als een factor gezien?
2. Wat is in de loopbaankunde gebleken over de invloed van ouders op studiekeuze, beroepskeuze en loopbaanontwikkeling? Welke aspecten van ouderschap zijn hier cruciaal?
3. Hoe is de kennis van ouders over de mogelijkheden in het hedendaagse onderwijsstelsel en op de arbeidsmarkt? Wat doen ouders als het hen aan deze kennis ontbreekt? Wordt het begeleiden van hun kind bepaald door sociaaleconomische factoren?

Na de leerling zelf, hebben ouders de belangrijkste invloed op loopbaansucces

Er zijn aanwijzingen in de literatuur dat na de leerling zelf, ouders en de gezins- en thuissituatie de belangrijkste invloed hebben op het loopbaansucces van de leerling: de onderwijsdeelname en gekwalificeerde, passende deelname aan de arbeidsmarkt.

De invloed van ouders is subtiel, complex, vaak impliciet en dus moeilijk vast te stellen. Ouderlijke invloed is van toepassing op drie niveaus:

1. erfelijkheid,
2. socialisatie,
3. directe invloed op scholing door belangstelling voor zaken rond school en daarnaast door werkelijke contacten met school.

De 'ouderlijke aspiraties voor hun kind', vormen een belangrijke beschermende factor voor het loopbaansucces van leerlingen, dit neemt toe in een risicovolle omgeving.

Ouderschapsstijl en gezinsdynamiek hebben meer invloed dan gezinsstructuur of opleidings- en beroepsniveau van ouders

Er zijn aanwijzingen in de literatuur dat ouderschapsstijl en gezinsdynamiek een grotere invloed hebben op de loopbaanontwikkeling dan de gezinsstructuur (grootte, geboortevolgorde, aantal ouders) of het opleidings- en beroepsniveau van ouders.

De ouderschapsstijl heeft direct gevolgen voor de mate waarin jongeren loopbaancompetenties kunnen ontwikkelen.

Er zijn aanwijzingen in de literatuur dat de ouderschapsstijl (hoe breng je je kind groot: met hoeveel warmte/hoeveel controle) directe gevolgen heeft voor de mate waarin jongeren loopbaancompetenties kunnen ontwikkelen. Dat wil zeggen: zicht krijgen op eigen kwaliteiten en motieven en daar expliciet op reflecteren; werk- en studiemogelijkheden actief exploreren en sturing geven aan hun loopbaan met reële plannen en doelen. Proactieve ouders met een gezaghebbende ouderschapsstijl die reageren op hun omgeving, helpen hun kinderen zelfstandig en succesvol hun eigen leven vorm te geven.

Gezinsdynamiek biedt het kind feedback, context en de ervaring van ouderlijke steun

Er zijn aanwijzingen in de literatuur dat in de dynamiek van een gezin, ouderlijke steun, begeleiding en aanmoediging van belang zijn. Deze steun, begeleiding en aanmoediging van ouders heeft de vorm van specifieke werk/studie suggesties aan hun kind; het bieden van mogelijkheden tot andere ervaringen; voeren van discussies; referentiekader zijn voor het interpreteren van de realiteit; waardeoverdracht betreffende werk door met name de vader en wijzen op eigen verantwoordelijkheid voor gedrag door de moeder. Interactie tussen alle gezinsleden, ouders-kind en ook tussen broers en zussen, heeft een krachtige invloed op de identiteitsvorming en de vorming van beroepsidentiteit. Het vormt de habitus: een product van onze socialisatie en sociale ervaringen en draagt bij aan het vormen van iemand zijn acties, tendensen en voorkeursysteem.

Indien ouderlijke steun ontbreekt of steun de vorm heeft van druk, dwang of in de hand houden, kan dit bij het kind leiden tot onvermogen om zich te oriënteren, aandacht te richten en beslissingen te kunnen nemen. Dezelfde resultaten doen zich voor bij een onveilige ouder-kind verbondenheid. Echter, van erbarmelijke gezinsomstandigheden gaan niet perse negatieve prikkels uit voor loopbaansucces: het kan juist een bron zijn voor individuele transitie.

Geen woorden, maar dagelijkse daden

Er zijn aanwijzingen in de literatuur dat de oude Feyenoord leus 'geen woorden, maar daden' van toepassing blijkt op de invloed van ouders op de loopbaan van jongeren. Dagelijkse ouderlijke acties hebben meer impact dan ouderlijke woorden.

Loopbaanafwegingen van het kind: een arena met een agenda voor kind en ouder

Er zijn aanwijzingen in de literatuur dat de begeleiding van ouders van hun kind bij loopbaanaspecten meer complex en conflictueus is, dan uit oppervlakkig onderzoek blijkt. Interactie tussen kinderen en hun ouders over aspecten van hun loopbaan vinden over een lange periode plaats. Deze gesprekken kunnen heel verschillende vormen aannemen: onderhandelen, samen mogelijkheden verkennen, ruziemaken, enzovoorts. Achter deze activiteiten gaan andere, diepergaande agenda's schuil. Zowel de ouder als het kind wenden de loopbaanaspecten aan om een verstoorde relatie te herstellen en een hernieuwde relatie tot elkaar te bepalen (ontluikende onafhankelijkheid en beginnende afstand tot ouders) of om ondersteuning te vragen en/of te geven. Zo blijkt dit continuüm van gesprekken de relaties in het gezin en de gezinsdynamiek te weerspiegelen.

De onderwijsachtergrond en etniciteit van ouders vormen een indicatie voor de oriëntatiegraad door jongeren en de ondersteuningsmogelijkheden van ouders

Er zijn aanwijzingen in de literatuur dat de duur van de onderwijsachtergrond van met name de vader, de kans vergroot dat jongeren goed presteren op school en zich verder oriënteren in het onderwijssysteem. Jongeren uit gezinnen met een zwakkere onderwijsachtergrond en een andere etnische achtergrond ervaren niet alleen minder interesse van hun ouders voor hun loopbaankeuze in opleiding en werk, maar ook dat hun ouders minder mogelijkheden hebben om hen te helpen en nalaten hen aan te moedigen zich te oriënteren.

De opleidingen-, beroepen- en arbeidswereld: een ondoorgrondelijke jungle voor ouders

Er zijn aanwijzingen in de literatuur dat alle ouders geïnteresseerd zijn in de loopbaan van hun kind, maar aanzienlijk actuele kennis missen over de mogelijkheden in het onderwijs, de beroepen en de arbeidsmarkt. Alhoewel jongeren een eigen wereld hebben, oriënteren zij zich nog steeds op banen en opleidingen die zij via hun ouders zijn tegengekomen en waarvoor zij belangstelling hebben ontwikkeld. Gesprekken en adviezen van ouders voor hun kind zijn een *educated guess*, die meer gebaseerd zijn op hun eigen (gebrek aan) onderwijservaringen dan op een onafhankelijk exploratie.

Ouders missen kennis en spreken mantra's uit naar hun kinderen

Er zijn aanwijzingen in de literatuur dat ouders hun kennis over de mogelijkheden in opleiding, beroep en arbeid compenseren met drie mantra's naar hun kind:

1. volg je interesse;
2. volg algemeen vormend onderwijs;
3. begin aan iets.

Elk mantra gaat echter gepaard met, in min of meerdere mate, tobben aan de kant van ouders. Hierdoor kan een patstelling ontstaan.

Ouders willen dat hun kind deel uit gaat maken van de maatschappij

Er zijn aanwijzingen in de literatuur dat ouders de wensen en plannen van hun kind ondersteunen, zolang die nagenoeg binnen hun eigen waarden en normen vallen. Anders ontstaat er een dilemma voor ouders die een weerslag geeft in het proces dat hun kind onafhankelijk en autonoom wordt.

Onacceptabel voor alle ouders is dat hun kinderen niet door willen gaan met een opleiding of onderwijs. Voor laag opgeleide ouders is de overgang tussen scholen een spannend moment, zeker als hun kind niet goed weet wat hij of zij wilt. Deze jongeren ervaren weinig ondersteuning, begeleiding en aanmoediging van hun ouders die naast een gebrek aan kennis over de mogelijkheden, zelf vaak negatieve onderwijservaringen hebben.

Alle ouders zijn in de overgangperiode bereid toegeeflijk te zijn, zodat hun kind niet vastloopt. Bij ouders leeft de angst dat, als hun kind vastloopt, hij/zij niet actief is en geen deel gaat uitmaken van een geaccepteerde context (werk, niet perse onderwijs).

Het ervaren van 'steun', 'druk en dwang' en 'niet betrokken' door jongeren, leidt tot verschillende verklaringen

Er zijn aanwijzingen in de literatuur dat jongeren de betrokkenheid van hun ouders bij hun loopbaanafwegingen ervaren als:

- steun,
- bemoeienis (in de vorm van druk, dwang, pushen, doordrukken, in de hand houden, enzovoorts),
- ontbreken van betrokkenheid.

Steun leidt tot positieve loopbaanontwikkeling, terwijl bemoeienis en ontbreken van betrokkenheid geassocieerd worden met moeilijkheden bij de ontwikkeling van loopbaancompetenties en loopbaanontwikkeling.

Echter, de onderzoeksresultaten zijn heterogeen, spreken elkaar tegen en zijn niet eenduidig wat betreft de oorzaken daarvan.

- De verklaring voor het ervaren van 'ondersteuning' door jongeren is te vinden in een gezaghebbende ouderschapsstijl, gezinsdynamiek met veel educatieve impulsen en een zekere veiligheid in de kind-ouderrelatie.
- Verklaringen voor het ervaren van 'ontbreken van betrokkenheid' zijn te zoeken in de gezinsdynamiek (ouders zijn bijvoorbeeld overbezet met andere kwesties in of buiten het gezin); in een geringe onderwijsachtergrond en/of een andere etniciteit van ouders. Deze verklaringen kunnen ten dele optreden in samenhang met het ontbreken van kennis bij ouders over actuele mogelijkheden in handelingsverlegenheid.
- Voor het ervaren van 'bemoeienis' kunnen dezelfde verklaringen gegeven worden als die van 'ontbreken van betrokkenheid'. Daarnaast spreken ambitieuze (middenklas) ouders hun hoop uit voor de interesse van hun kinderen (avo) met het oog op een goede en veilige toekomst.
- Sommige ouders zien onderwijs als een strijd om zelf sociale erkenning en status te krijgen. Zij kunnen als ouder informatie vergaren om hun wens voor en naar hun kind kracht bij te zetten.
- De dreiging van 'mijn kind gaat niet actief mee doen in een geaccepteerde context' vormt een verklaring voor oudergedrag.

Hoofdstuk 5

School-/ouderbetrokkenheid bij loopbaanafwegingen van hun kind

Aspiraties van ouders bij de loopbaanafwegingen van hun kind komen, vanuit de school gezien, op twee manieren naar voren: door ouderbetrokkenheid en ouderparticipatie.

Onder *ouderbetrokkenheid* wordt verstaan 'de betrokkenheid van ouders bij de opvoeding en het onderwijs van hun eigen kind, thuis (zoals voorlezen en huiswerkhulp) en op school (zoals rapportbesprekingen voeren met de docent)'.

Ouderparticipatie is gedefinieerd als 'actieve deelname van ouders aan activiteiten op school'. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen niet-geïstitutionaliseerde vormen van ouderparticipatie (zoals het leveren van hand- en spandiensten) en geïstitutionaliseerde vormen van ouderparticipatie (zoals zitting hebben in de ouderraad, medezeggenschapsraad of het schoolbestuur).

Bron: Smit, 2007; 2009.

De impact van initiatieven om ouderbetrokkenheid en ouderparticipatie te optimaliseren zoals beschreven in de internationale literatuur is nauwelijks geëvalueerd. Het stimuleren van een grote ouderbetrokkenheid heeft wel een positief effect op leerprestaties, maar onduidelijk is welke activiteiten van ouders nu precies invloed hebben en welke niet. Ouderparticipatie heeft, zo meldt Smit (2007), een positieve invloed op het sociaal functioneren van de leerling: het gedrag, de motivatie, de sociale competenties en de relaties.

De Onderwijsraad (2010, pp. 9-14) neemt Smit's definities over en stelt "(...) dat, buiten het feit dat ouderbetrokkenheid bijdraagt aan het welzijn en mogelijk de cognitieve prestaties van leerlingen, in het funderend onderwijs een minimale ouderbetrokkenheid logisch en noodzakelijk is. Ouderbetrokkenheid heeft een functie in de ondersteuning voor de leraar, maar ook voor de school om zijn doelstellingen te realiseren. (...) Er is ontwikkelingswerk nodig naar de wijze waarop ouders een functie kunnen hebben in het voorkomen van vroegtijdig schooluitval, bijvoorbeeld door 'het onderwijs' te ondersteunen bij het kiezen of vervolgen van een opleiding."

De positie en rol van ouders in het onderwijs

De Onderwijsraad (2010) maakt in haar advies onderscheid in drie typen relaties tussen ouders en school:

- een individuele juridische relatie met een vastlegging van rechten en plichten;
- samenwerkingspartners als het gaat om de opvoeding en het leerproces van het kind;
- alle ouders zijn onderdeel van een (informele) oudergemeenschap, waarbij het niet direct gaat om de belangen en behoeften van het eigen kind, maar om die van de groep, klas en school als geheel.

Het beleid van de overheid heeft volgens de Onderwijsraad vooral gezorgd voor de eerste type relatie: een juridische positionering van individuele ouders wat betreft toegankelijkheid, keuzevrijheid, kwaliteit en informatie over het onderwijs van hun kind. De meeste scholen hebben wel een papieren visie op ouderbetrokkenheid en een beleid om ouders in de medezeggenschapsraad (mr) te betrekken bij beslissingen, maar verder dan de mr, informatie verstrekken en hand- en spandiensten door ouders reikt de invulling niet.

Slechts een derde van de scholen in primair en voortgezet onderwijs ziet, en dan nog in geringe mate, een 'meedenkende' rol voor ouders weggelegd bij het stimuleren van onderwijskwaliteit. Tijdgebrek van ouders en het onvoldoende beheersen van de Nederlandse taal, maken dat de participatie van ouders laag is. Bovendien leggen ouders de verantwoordelijkheid voor hun betrokkenheid bij de school steeds minder bij zichzelf neer (in 2007 60% en in 2008 52%) en lijken te verwachten dat de school de betrokkenheid moet organiseren (Plantinga et al., 2008).

De Onderwijsraad bepleit het verleggen van de aandacht naar de andere twee relaties: school en ouders als samenwerkingspartners en als informele oudergemeenschap. Om dit te bereiken is nog een lange weg te gaan, aldus de Onderwijsraad. Beide partijen kunnen verwarring verwachten over de begrippen die nu worden geïntroduceerd: 'dialogoog', 'partnerschap' en 'horizontale verantwoording'. Ouders, schoolleiders en docenten onderschrijven deze begrippen stuk voor stuk, maar de verwachtingen qua invulling hiervan blijken sterk uiteen te lopen. Zo verwachten ouders bij partnerschap op tijd geïnformeerd en betrokken te worden en echt invloed uit te kunnen oefenen. Het gaat ouders in de eerste plaats om het welzijn van hun kind, de klas, de groep, het leerjaar en de school. Dit is al jaren zo, blijkt uit het onderzoek van Bronneman-Helmers (1999, pp.211).

Aangezien kinderen verschillen, lopen ook de verwachtingen en belangen van ouders onderling uiteen. Deze verwachtingen en belangen kunnen tegengesteld zijn: de aandacht die gaat naar kinderen met leer- en/of gedragsproblematiek; kinderen uit achterstandsgroepen of kinderen die dreigen het onderwijs vroegtijdig te verlaten, staat tegenover de aandacht voor de 'grote groep'. In de mr haken ouders eerder af bij abstract schoolbeleid en minder school-ouder gerelateerde kwesties, ook omdat zij er schaarse, eigen (onbetaalde) tijd in moeten steken (Onderwijsraad, 2010, pp.41).

De Onderwijsraad (2010) haalt ook onderzoek aan waaruit blijkt dat sommige docenten de ouders helemaal niet als partner (willen) beschouwen: in deze rol maken ouders inbreuk op hun professionaliteit (pp.42). Bovendien, onderzoek stelt dat hoogopgeleide ouders het soms beter denken te weten dan de docent, terwijl laagopgeleide ouders juist veronderstellen dat zij er zelf geen verstand van hebben (pp. 45).

Hoe zit het met de belangen?

Wat de Onderwijsraad (2010) in 'Ouders als partner' minimaal belicht, is dat onderwijsinstellingen belangen hebben die verschillen van die van ouders en jongeren als het gaat om loopbaanafwegingen.

Het begrip 'studieloopbaan', de progressie van jongeren door het onderwijs, wordt onderscheiden van het begrip 'loopbaan', een meeromvattend begrip waarin de keuzes en afwegingen van jongeren in opleiding, beroep, werk en persoonlijke levensrollen zijn opgenomen (Super, 1980).

Iedere ouder denkt dat de school 'werkt' voor de loopbaan van hun kind. Echter, de schoolleiding heeft een eigen belang bij de studieloopbaan van jongeren: het vullen van haar afdeling en groepen. De voorlichting en loopbaanoriëntatie en -begeleiding in onderwijsinstellingen is hierdoor niet onbevooroordeeld (OECD, 2002).

De vooronderstelling dat iedere ouder en hun kind hetzelfde belang heeft als de schoolleiding en de docent, is zeker te weerleggen op overgangsmoment en tijdens de veelvuldige planningsmomenten in het voortgezet onderwijs. Docenten hebben een belang bij de studieloopbaan van de leerling in het licht van de kwalificatiefunctie van het (voortgezet) onderwijs en de schoolleiding maakt dat voor docenten voelbaar in de eindexamenresultaten. De interne en externe afrekening op eindexamenresultaten van een school heeft een 'pervers effect' op de belangen van ouders en hun kind(eren). Schoolleiding en docenten hebben tijdens

de overgangs- en planningmomenten wel belangstelling voor, maar geen belang bij het loopbaansucces van jongeren.

Het advies van de Onderwijsraad voor ouderbetrokkenheid op dit vlak, vanuit het economisch motief 'het voorkomen van vroegtijdig schoolverlaten', kan het perverse effect zelfs versterken. Met andere woorden, alle partijen dienen bereid te zijn te erkennen dat de belangen uiteen lopen. Deze erkenning kan als basis dienen voor het opbouwen van de partnerrelatie met ouders: als samenwerkingspartner en de (informele) oudergemeenschap.

Simpel ouders informeren op het vlak van loopbaanafwegingen? Dat kan met inschakeling van een externe partij, zoals de initiatieven van hbo en wo (Bij de Les, 2009). Echter, de beoogde ouderbetrokkenheid veronderstelt een actieve rol en initiatief van de school zélf.

De school als laatste houvast van de overheid ?

De school krijgt de laatste decennia steeds meer aanvullende, uitvoerende rollen, zoals "in het voorkomen van vroegtijdig schooluitval, bijvoorbeeld door het onderwijs te ondersteunen bij het kiezen of vervolgen van een opleiding" (Onderwijsraad, 2010, pp.9). Kennelijk is de school het enige overgebleven formele instituut waar de overheid niet alleen jongeren, maar ook de ouders kunnen bereiken en daarmee een sturingsmogelijkheid heeft. De Onderwijsraad en WRR erkennen dat dit kan leiden tot overbelasting van de school ten nadele van de primaire taak in onderwijs en vorming (WRR, 2007; Onderwijsraad, 2008). Maar zij bepleiten het preventieve karakter van de hechte sociale structuur rond klas, groep, leerjaar en school, waarbij ouders zich ook op elkaar richten.

Net zomin als het bepleite sociale rendement van ouderbetrokkenheid op het gebied van loopbaanafwegingen, wordt het economisch argument door onderzoeksresultaten gestaafd.

Het onderwerp kan de school aanspreken, maar een school kan het niet naast zich neerleggen of er aan ontkomen. De school heeft in ouderbetrokkenheid niet de verantwoording of opdracht om een gebrekkige opvoeding en thuissituatie te compenseren. De school heeft wel een inspanningsverplichting om ouders te bereiken en goede contacten met hen te onderhouden.

Een aantal vragen kunnen daarbij behulpzaam zijn:

- Moet in het voortgezet en beroepsonderwijs, eenzelfde nadruk op ouderbetrokkenheid en -participatie liggen als in het primair onderwijs?
- Volstaat een eenheidsbenadering van ouders in primair, voortgezet en beroepsonderwijs of is een gedifferentieerde aanpak noodzakelijk? Hoe kan deze gedifferentieerde aanpak juist de 'zwakste' ouders bereiken?
- Aan welke beschermende factoren (interpersoonlijke en institutionele steun) werkt de school bewust in verband met het (studie)loopbaansucces van leerlingen?
- Welke betrokkenen moeten meer vaardigheden in communicatie verwerven en (vooral) de informatie van ouders serieus gaan nemen? Daarmee kan het inzicht gaan leven dat de invloed van ouders en gezin op de loopbaankeuzen op een specifieke manier tot uiting kan komen.

Ouderbetrokkenheid en de positie van jongeren

Uit het voorgaande mag blijken dat een grotere ouderbetrokkenheid niet als vanzelf ten gunste van jongeren komt.

Het is belangrijk bewust te zijn van de rol die ouders spelen in overgangprocessen en hoe jongeren die ervaren in relatie tot hun ouders. Ouders kunnen daar hele verschillende posities in innemen: van 'met een gerust hart overlaten en steunen' tot naar hun eigen kind kijken als 'iemand die niet in staat is om onafhankelijke keuzes te maken'.

Jongeren voelen dat hun ouders een belangrijke rol blijven spelen in hun leven. Zij geven op verschillende, soms diffuse wijze, aan dat zij onderweg zijn naar onafhankelijkheid en meer autonomie willen. Er zijn echter jongeren die niet het gevoel hebben dat hun ouders op de hoogte blijven van hun ervaringen en hun wens voor meer onafhankelijkheid.

Tegelijk schijnen ouders geen overzicht te hebben over het onderwijssysteem, de opleidingsmogelijkheden in het voortgezet, beroeps- en hoger onderwijs, de beroepen en de arbeidsmarkt. Er is dus een noodzaak om ouders beter uit te rusten voor de dialoog met hun kind over opleidings- en beroepskeuze en de loopbaan.

Er blijven voor ouderbetrokkenheid op het vlak van loopbaanafwegingen een aantal dilemma's en openstaande vragen.

Wat zijn de grenzen aan ouderbetrokkenheid en interesse, denkend aan het overgangsproces van jongeren? Wanneer verandert betrokkenheid in intimidatie en controle? Wanneer is het intimiteit en belangstelling? In welke mate draagt meer ouderbetrokkenheid bij aan het produceren van ouders die met een helicopterview voortdurend een oog houden op alle obstakels op het pad van hun kinderen en deze

obstakels willen verwijderen? Op welke ouders oefenen de initiatieven om de ouderbetrokkenheid te verhogen aantrekkingskracht uit?

Het kan met de beste intenties gebeuren, maar er bestaat het gevaar dat jongeren hun keuzevrijheid in het onderwijs verliezen vanuit de ouderlijke wens om meer grip te krijgen.

Er is ook een toenemend risico voor de loopbaanbegeleiding, zoals uiteengezet door Callesen (2006). Het idee van loopbaanbegeleiding in de school als een veilige plek voor de jongeren kan hierdoor worden bedreigd. Een grotere ouderbetrokkenheid kan de onafhankelijkheid van jongeren en het proces om dit te bereiken in de weg staan. Verder is het gevaar dat meer ouderbetrokkenheid ertoe leidt, dat ouders die al sterk betrokken zijn zelfs nog meer worden betrokken: het trekt met name ouders aan met een sterke onderwijsachtergrond. Ouders die minder op onderwijs zijn gericht, met name ouders die weinig onderwijsachtergrond hebben, zijn moeilijker aan te zetten tot deelname, zeker voor algemene ouderactiviteiten. Deze ouders vragen een andere aanpak om effect te bereiken.

Aan de andere kant, jongeren kunnen de loopbaanbegeleider ook nodig hebben om hun ouders te overtuigen van hun overwogen en verstandige keuze. Het is dus cruciaal dat ouderbetrokkenheid is gebaseerd op de kennis welke ouders betrokken dienen te worden en waar de loyaliteit van de begeleider ligt in een dergelijke situatie. In het algemeen is er het risico, inherent aan het betrekken van ouders in de professionele begeleiding van de opleidingskeuze van jongeren, dat de polarisatie van jongeren toe zal nemen. Ouders die al actief zijn zullen actiever worden en de meer tegenstribbelende en inactieve ouders zullen niet-betrokken blijven. Het resultaat mag zijn dat, in plaats van gelijke kansen te bereiken voor jongeren, het tegendeel kan gebeuren: grotere ongelijkheid.

Literatuur

Altman, J. H. (1997). Career Development in the Context of Family Experiences. In: H. S. Farmer (Ed.), *Diversity and Women's Career Development: From Adolescence To Adulthood* Farmer (pp. 229-242). Thousand Oaks, CA: Sage.

Berard, B. & Marschall, K. (1997). A Framework for Practice: Tapping Innate Resilience. In: K. Seashore (Ed.), *Carei Research/Practice Newsletter*, 1 (5). Verkregen op 3 maart 2009 van <http://www.cehd.umn.edu/CAREI/Reports/Rpractice/Spring97/framework.html>

Bezanson, L. & Hopkins, S. (2007). *Applying the Construct of Resilience to career Development. Lessons in Curriculum Development*. Montreal: Canada Millenium Scholarship Foundation.

Bij de Les (2009). De ouder als loopbaanbegeleider. *Bij de Les*, 8 (5), pp. 26-27.

Bloir, K. (1997). *Parenting that Promotes Resilient Urban African American Families: Scholars Describe the Characteristics of Their Parents' Parenting Behaviors*. Paper presented at the Annual Conference of the National Council on Family Relations. Arlington, VA, USA.

Blustein, D. L. (1997). A Context-Rich Perspective of Career Exploration across the Life Roles. *Career Development Quarterly*, 45 (3), pp. 260-274.

Bronneman-Helmers, R. (1999). *Scholen onder druk* (pp. 211). Den Haag: SCP.

Brown, M. T., Lum, J. L., & Voyle, K. (1997). Roe Revisited: A Call for the Reappraisal of the Theory of Personality Development and Career Choice. *Journal of Vocational Behavior*, 51 (2), pp. 283-294.

Colley, H. (2004). *Do we choose careers or do they choose us? Questions about career choices, transitions, and social inclusion*. Verkregen op 23 maart 2009 van <http://www.tlrp.org/dspace/retrieve/697/Vejleder+Forum+04+-+Career+choice.pdf>

Dekkers, H. & Driessen, G. (1997). An evaluation of the educational priority policy in relation to early school leaving. *Studies in Educational Evaluation*, 23 (3), pp. 209-230.

Denkbord POVO-Kijkwijzer. (n.d.). Verkregen op 3 maart 2009 van www.overgangpovo.nl

Dronkers, J. (1997). Loopbanen door het voortgezet onderwijs in de jaren negentig. *Beleid&Maatschappij*, 1-22, pp. 85-95.

Dronkers, J. & Graaf, P.M. de (1995). Ouders en het onderwijs van hun kinderen. In: J. Dronkers & W.C. Ultee (Eds.), *Verschuivende ongelijkheid in Nederland: Sociale gelaagdheid en mobiliteit*. Assen: Van Gorcum.

Eimers, T. & Bekhuis, H. (2006). *Voortijdig schoolverlaten: naar een nieuwe beleidstheorie*. Nijmegen: Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt.

Evers, W. (2006). *Succesvol kiezen. Onderzoek naar het studiekeuzegedrag van vmbo-leerlinge*. Enschede: ROC van Twente.

Fisher, T. A., & Griggs, M. B. (1994). *Factors that Influence the Career Development of African-American and Latino Youth*. New Orleans. LA: American Educational Research Association.

Hall, A. S., Kelly, K. R., Hansen, K., & Gutwein, A. K. (1996). Sources of Self-Perceptions of Career-Related Abilities. *Journal of Career Assessment*, 4 (3), pp. 331-343.

Hiteq (2008) *Kenmerkend vmbo Rapportage onderzoek vmbo'ers*. Verkregen op 23 maart 2009 van http://www.hiteq.org/cms/publish/content/downloaddocument.asp?document_id=134

JOB en LAKS (2010) *LOB aanbevelingen o.b.v. het onderzoeksrapport 'Kiezen moet je (stimu)leren'*. Verkregen op 20 januari 2010 van [http://www.laks.nl/images/uploads/Aanbevelingen_kiezen_moet_je_\(stimu\)leren.pdf](http://www.laks.nl/images/uploads/Aanbevelingen_kiezen_moet_je_(stimu)leren.pdf)

Kans, K., Lubberman, J. & Vegt, A. van der (2009). *Monitor Ouderbetrokkenheid in het funderend onderwijs*. Rotterdam: Ecorys.

Ketterson, T. U. & Blustein, D. L. (1997). Attachment Relationships and the Career Exploration Process. *Career Development Quarterly*, 46 (2), pp. 167-178.

Kracke, B. (1997). Parental Behaviors and Adolescents' Career Exploration. *Career Development Quarterly*, 45 (4), pp. 341-350.

Kracke, B. & Noack, P. (2005). Die Rolle der Eltern für die Berufsorientierung von Jugendlichen [De rol van ouders in de loopbaanontwikkeling van adolescenten]. In B. H. Schuster, H. P. Kuhn & H. Uhlendorff (Eds.), *Entwicklung in sozialen Beziehungen* (pp. 169-193). Stuttgart, Duitsland: Lucius & Lucius.

Langen, A. van, & Vierke, H. (2009). *Platform Pocket 11. Wat bepaalt de keuze voor een natuurprofiel? De invloed van de leerling, de school, de ouders en de peergroup* (pp.79). Den Haag: Platform Bèta Techniek.

Maccoby, E. E. & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In P. H. Mussen (Series Ed.) & E. M. Hetherington (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development 4th ed.* (pp. 1-101). New York: Wiley.

OECD (2002). *OECD Review Of Career Guidance Policies. Netherlands, Country Note* (pp. 11). Parijs: OECD.

Onderwijsraad (2008). *Advies Een succesvolle start in het hoger onderwijs, uitgebracht aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap* (pp. 36). Den Haag: Onderwijsraad.

Onderwijsraad (2008) *Onderwijs en maatschappelijke verwachtingen*. Den Haag: Onderwijsraad.

Onderwijsraad (2010) *Ouders als partners. Versterking van relaties met en tussen ouders op school*. Den Haag: Onderwijsraad.

Oomen, A. (2003). *Rapportage steekproef leerlingen en determinatie 2 vmbo*. Verkregen op 3 april 2004 van http://serv1.axis.nl/ace/engine.php?Cmd=seepicture&P_site=201&P_self=363&Random=146380851

Oomen, A. (2004). *Rapportage steekproef leerlingen en tevredenheid over loopbaanoriëntatie en – begeleiding (LOB), sociale factoren bij profielkeuze, 3 havo en vwo*. Utrecht: APS.

Osipow, S. H. (1997). Roe Revisited: Why?. *Journal of Vocational Behavior*, 51 (2), pp. 306-309.

Phillips, S. D., Christopher-Sisk, E. K. & Gravino, K. L. (2001). Making career decisions in a relational context. *Counseling Psychologist*, 29(2), pp. 193-213.

Phillips, S. D., Blustein, D. L., Jobin-Davis, K. & White, S. F. (2002). Preparation for the school-to-work transition: The views of high school students. *Journal of Vocational Behavior*, 61(2), pp. 202-216.

Plantinga, S., Diepen, M. van, Schildmeijer, R., Bruxvoort, M. van (2008). *Onderwijsmeter 2008*. Amsterdam: TNS NIPO.

Pless, M. & Katznelson, N. (2007). Parents, choice of education and guidance on parents' direct and indirect influence on young peoples' choices. In P. Plant (Ed.), *Ways- on career Guidance* (pp. 127-149). Copenhagen, Denemarken: Pedagogische Universiteit Publishing.

Rambøll Management (2004). *Forældre og vejledning. Forældre til tosprogede børn*. [Ouders en begeleiding. Ouders van tweetalige kinderen.]. Copenhagen, Denemarken: Rambøll Management voor het Ministerie van Onderwijs en Ministerie voor Integratie.

Roe, A. (1956). *The Psychology of Occupations*. New York: Willey.

Roest, A. M. C., Völker, B. G. M. & Kassenberg, A. (2002). Netwerken en presteren. Een onderzoek naar de invloed van persoonlijke netwerken van middelbare scholieren op hun prestatiemotivatie en hun schoolprestatie. *Sociale Wetenschappen*, 45, 6-22.

Roest, A. (2009). *Values Similarities and Transmissions among Family Members (Thesis)*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.

Rutter (1995). *Our Children at Risk*. Parijs: OECD.

Sarti, A. (2009). *Kiezen moet je (stimu)leren. Onderzoek naar de behoeften van Vmbo'ers en Mbo'ers in de doorstroom van het Vmbo naar het Mbo* (pp. 34). In opdracht van Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs (JOB) en Landelijk Actie Komitee Scholieren (LAKS). Amsterdam: Stichting Alexander.

Schoon, I., Parsons, S. & Sacker, A. (2004). Socioeconomic Adversity, Educational Resilience, and Subsequent Levels of Adult Adaptation. *Journal of Adolescent Research*, 9 (4), pp. 383-404.

Schultheiss, D. E. P., Kress, H. M., Manzi, A. J. & Glasscock, M. J. (2001). Relational influences in career development: A qualitative inquiry. *Counseling Psychologist*, 29(2), pp. 214-239.

Sluis, M. E. van der (2005). *Voortijdig schoolverlaten oplosbaar? Een beschouwing over het beleidsprobleem voortijdig schoolverlaten*. Doctoraalscriptie. Amsterdam: Universiteit Van Amsterdam.

Smit, F., et al. (2007). *Ouders, scholen en diversiteit. Ouderbetrokkenheid en -participatie op scholen met veel en weinig achterstandsleerlingen*. Nijmegen: ITS – Radboud Universiteit Nijmegen.

Smit, F. (Ed.) (2009). *Ouders en school*. Den Haag: SDU.

SPV (2009). *Thematafel: De rol van ouders bij LOB*. [online]. *Platforms vmbo*. Verkregen op 8 september 2009 van http://www.platformsvmbo.nl/dossiers/documenten/LOB_verslag_rol_van_ouders.doc/

Strage, A. A. & Brandt, T. S. (1999). Authoritative Parenting and College Students Academic Adjustment and Success. *Journal of Educational Psychology*, 91 (1), pp. 146-156.

Super, D.E. (1980). A Life-span, Life space Approach to Career Development. *Journal of Vocational Behaviour*, 16, pp. 282-298.

Trusty, J., Watts, R. E. & Erdman, P. (1997). Predictors of Parents Involvement in Their Teens Career Development. *Journal of Career Development*, 23 (3), pp. 189-201.

Vasta, R., Haith, M. M. & Miller, S. A. (1999). *Child Psychology: The Modern Science*. United Kingdom: Blackwell Publishing.

Veenstra, R. R. (1999). *Leerlingen - klassen - scholen: Prestaties en vorderingen van leerlingen in het voortgezet onderwijs*. Amsterdam: Thela Thesis.

Way, W. L. & Rossmann, M. M. (1996a). *Learning To Work: How Parents Nurture The Transition From School To Work. Family Matters in School to Work Transition*. Berkeley, CA: National Center for Research in Vocational Education.

Way, W. L. & Rossmann, M. M. (1996b). *Lessons From Life's First Teacher: The Role of the Family In Adolescent and Adult Readiness For School-to-Work Transition*. Berkeley, CA: National Center for Research in Vocational Education.

Wiegersma, S. (1967). *Psychologie van beroep en beroepskeuze* (pp. 219). Groningen: J.B. Wolters.

WRR (2007). *Vertrouwen in de buurt*. Den Haag: WRR.

Young, R. A., Valach, L., Paseluikho, M. A., Dover, C., Matthes, G. E., Paproski, D. L. & Sankey, A. M. (1997). The Joint Action of Parents and Adolescents in Conversation about Career. *Career Development Quarterly*, 46 (1), pp. 72-86.

Young, R. A., Valach, L., Ball, J., Paseluikho, M. A., Wong, Y. S., DeVries, R. J., et al. (2001). Career development in adolescence as a family project. *Journal of Counseling Psychology*, 48(2), pp. 190-202.